

Türk Eğitim Sisteminin Yapısal Sorunları ve Bir Öneri

Hasan Yücel Başdemir

Doç. Dr. | Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Liberal düşünce, Yıl 17, Sayı 67, Yaz 2012, s. 35-53

A. Sorun

Türk eğitim sisteminin günümüzdeki yapılanması, 3 Mart 1924'te yürürlüğe giren ve ülkedeki tüm eğitim kurumlarının Milli Eğitim Bakanlığı eliyle devlet kontrolü altına alınmasını öngören düzenlemeye dayanır. Tevhid-i Tedrisat (öğretim birliği) adını taşıyan bu yasal düzenleme ile çoğulculuğa dayanan tüm eğitim kurumları ilga edilerek tüm aşamaları devlet tarafından belirlenen bir eğitim modeline geçilmiştir. Bu model, devlet eliyle eğitim yapılması düşüncesinden daha ileri giderek devlet dışı organizasyonların gerçekleştirmiş olduğu her türlü eğitim faaliyetini de yasaklamıştır. Merkeziyetçiliğe dayanan bu yapıda tüm düzenlemeler Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yapılır ve ülkenin tüm okullarında gelişmeler yetenek, ihtiyaç ve beklentiler gözeticilmeden aynı şekilde uygulanır. Bu uygulama, dönemin tüm dünyada revaçta olan "her ulusun kendi devletini kurma" ideolojisinin Türkiye'deki tezâhürü idi.

Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten günümüze kadar Türk eğitim sistemi Tevhid-i Tedrisat kanunu şekillendirmektedir. 2012 yılında yürürlüğe giren 4 + 4 + 4 şeklindeki kesintili 12 yıllık zorunlu eğitim uygulaması da dâhil olmak üzere geçen 88 yıl içerisinde eğitim sistemimizde zaman zaman değişikliklere gidilmiştir. Zorunlu eğitimin süresi, 3 yıldan 12 yıla çıkmış, öğretmen okulları, endüstri meslek lisesi, kız meslek lisesi, ticaret lisesi gibi teknik eğitim veren liseler açılmış ya da akademik eğitime önem veren Anadolu lisesi, fen lisesi ve Anadolu öğretmen lisesi gibi tekdüzeliği esnetmeye

çalışan okullar açılmıştır. Yüksek öğretime geçişte yapılan sürekli değişiklikler, yeni tür okulların açılması, değer (din) eğitiminin yeri gibi konularda sürekli ve âni olarak yapılan değişiklikler nedeniyle Türk eğitim sisteminde bir istikrar sağlanamamakta ve eğitim, siyasî bir çatışma alanı hâline gelmektedir.

Bunlar ışığında Türk eğitim sisteminde pratik ve yapısal olmak üzere iki sorun türünden bahsedilebilir. Pratik sorunlar, mevcut yapı içinde karşılaşılan sorunlardır. Yapısal sorun denilen şey ise eğitimin temel amacından uzaklaşılması ve eğitimde pedagojik kaygıların yerini statik bir kişilik inşa etmeye dönük ideolojik bakışın yani belirli bir dünya görüşüne ve değer sistemine dayalı endoktrinasyonun almasıdır. Eğitimin amacı, özellikle genç bireyleri hayata hazırlamak, onların sorunlarını geçmiş tecrübelerin de yardımı ile çözmelerine yardım edecek bilgileri vererek hayata adapte olmalarını sağlamak ve yine onlara ebeveynlerinin sâhip olduğu değer dünyasını tanıtmaktır. Pedagojik kaygı ise bunu en iyi şekilde yapmanın yollarını aramayı ifade eder.

Tevhid-i Tedrisat kanunu ekseninde şekillenmiş olan Türk eğitim sistemi, bu amaç ve kaygının çok uzağında durmaktadır. Bu kanun, eğitim sisteminde köklü bir değişikliği ifade ediyordu. Yeni düzenleme de dâhil olmak üzere 1924'den itibaren eğitim sisteminde köklü bir değişiklik yapılmamıştır. Oysa mevcut sistemde önemli yapısal sorunlar vardır ve bunlar, bazı aksaklıkların ortadan kaldırılması ile düzeltilebilecek türden değildir.

Son zamanlarda Türk eğitim sistemini yapı-bozuma uğratan çalışmalar yapılmakta ve Türkiye'nin önündeki alternatif ve fırsatlar ortaya koyulmaktadır. Bu çalışmalar gazete yazıları, STK raporları ve akademik çalışmalardan oluşmaktadır.¹ Ben bu çalışmada öncelikle farklı şekillerde dile getirilen bu yapısal sorunların neler olduğunu ardından bir milyona yakın personeli ile 88 yıllık bir tarihe sâhip olan Türk eğitim sistemi için bu sorunlara çözüm olabilecek bir alternatif ortaya koyacağım. Bunun için ön koşul hiç şüphesiz Tevhid-i Tedrisat'tan "teksir-i tedrisat"a (çoğulcu eğitim) geçmektir. Bu koşul, siyasî iradenin kararıyla hızlıca yapabilecek bir değişiklik iken çok daha temel sorun, Milli Eğitim Bakanlığı'nın büyük bir istihdama sâhip olmasıdır. Ancak bu sorun da çözümsüz değildir. Ben bu çalışmada Türkiye için en uygun çözümün sözleşmeli okul (charter school) sistemi olacağını gerekçeleri ile ortaya koymaya çalışacağım.

¹ Bekir S. Gür, Zafer Çelik, *Türkiye'de Milli Eğitim Sistemi: Yapısal Sorunlar ve Öneriler*, SETA Eğitim Raporu, 2009, s. 6. İsmail Hakan Akgün, Nihat Şimşek, "Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Eğitim Sistemlerinin Karşılaştırılması", *2nd International Conference on New Trends in Education and Its Implications*, Siyasal Kitapevi, Ankara 2011, s. 20. Ensar Vakfı.. *Karşılaştırmalı Eğitim Sistemleri*, editör: Ali Balcı, Pegem Akademi, 2011. Ufuk Çoşkun (Tarf, 30.09.2010, 04.09.2011, Yeni Şafak, 28.04.2012 vd.) ve Atilla Yayla'nın (Zaman, 09.03.2012, 16.03.2012, 23.03.2012, 06.04.2012 vd.) gazete yazıları ile SDE'nin eğitim raporu da bunlar arasında önemli bir yere sâhiptir.

B. Yapısal Sorunlar

1. Yasal Düzenlemeler ve Verili Durumu Kanıksama

Türkiye’de eğitimle ilgili yasal düzenlemelerin ana referansı, 3 Mart 1340 tarihli ve 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat kanunudur. Bu kanun, 1982 anayasasının 174. maddesinde “inkılâp kanunlarının korunması” başlığı altında anayasal koruma altına alınmıştır. Yine aynı maddede 1 Teşrinisani 1928 tarihli ve 1353 sayılı Türk harflerinin kabûl ve tatbiki hakkında kanun da koruma altına alınmıştır. Eğitim ve öğretim hakkı ve ödevi başlıklı 42. maddede ise “kimse eğitim ve öğretim hakkından yoksun bırakılamaz. Eğitim ve öğretim, Atatürk ilkeleri ve inkılâpları doğrultusunda çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Bu esaslara aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılmaz... İlköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve devlet okullarında parasızdır. Türkçeden başka hiçbir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilmez. Eğitim ve öğretim kurumlarında okutulacak yabancı diller ile yabancı dille eğitim ve öğretim yapan okulların tâbi olacağı esaslar kanunla düzenlenir. Milletlerarası andlaşma hükümleri saklıdır.” denilmektedir. Din ve vicdan özgürlüğü başlıklı 24. maddede “din ve ahlâk eğitim ve öğretimi devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlâk öğretimi ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanunî temsilcisinin talebine bağlıdır.” denilmektedir.

Kısaltılarak verilen bu maddeler, Türk eğitim sisteminin yasal dayanaklarıdır. Bu düzenlemelerle devlet, eğitimi tamamen kendi uhdesine almıştır. 1982 anayasasının 130. maddesi ile üniversiteler de buna dâhildir. Burada ilk bakışta özel okullara müsaade ediliyormuş gibi görünür ancak müfredat ve eğitim dili başta olmak üzere özel okullar da tamamen devletin kontrol ve belirlemesi altındadır. Bu nedenle ebeveynlerin çocuklarının eğitimlerini belirleme hakkı ellerinden alınır. Nitekim İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi’nin 26. maddesinde “çocuklara verilecek eğitimin türünü seçmek, öncelikle ana ve babanın hakkıdır.” denilerek çocukların nasıl bir eğitim alacaklarına dâir belirlemeyi ebeveynlerin yapabileceği ifade edilmektedir. Bu nedenle “milletler arası anlaşma hükümlerinin saklı olması” esas, ilgili madde üzerinde çekince olmadığı için Türkiye’de eğitimle ilgili iç hukuku geçersiz hâle getirir. Buna rağmen Türk eğitim sistemi bu iç mevzuata göre şekillenir. Ayrıca son kısımdaki din eğitimi ile ilgili “kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanunî temsilcisinin talebine bağlıdır” ifadesi, devlet dışı bir faaliyete izin verme amacı gütmeyen. Bu madde, diyanete bağlı Kur’an kursları ile Camilerdeki yaz Kur’an kurslarının yasal dayanağıdır.

Bu maddeler, 1924'ten itibaren anayasalarda farklı şekillerde yer almıştır. 88 yıllık uygulama, eğitimin bu şekil, esas ve usûllere göre verilmesi gerektiği ve başka türlü eğitim yapılanmalarının olamayacağı şeklinde bir inanç ortaya çıkarmıştır. Bu inanca dayanarak çoğu zaman eğitimciler ve siyasetçiler, Türkiye'de eğitim sisteminin bazı sorunları olduğunu ve bu sorunların bazı düzenlemelerle çözüme kavuşabileceğini düşünürler. Bu düşüncenin arkasında var olan verili durumun bir eğitim modeli olarak tek, doğru, tartışılmaz ve alternatifsiz olduğunu zannı vardır. Mevcut durum, genel itibariyle kanıksanmıştır. Bu durum, sorunların tespit edilmesinde ve alternatif düşüncelerin mukayese edilip mâkûl çözümlerin ortaya koyulması önünde en büyük engeldir. Ayrıca bu durum, değişimin önünde psikolojik bir mukavemet oluşturmakta ve mevcut eğitim politikalarının devamına neden olmaktadır.

Verili durumun kanıksanmış olması, sorunların çözümü konusundaki tartışmalarda sürekli bilgiye dayalı dezenformasyon yaşanmasına neden olur. Farklı ülkelerdeki eğitim uygulamaları, Türkiye için örnek gösterilir. Bu örnekler genellikle Avrupa ve Amerikan modellerine dayandırılır. Oysa Türk eğitim sisteminin bunlarla mukayese edilmesi hiç mümkün değildir. Her ülkenin çoklu eğitim modeli arayışları vardır ve devlet, eğitimin sâdece belirli bir kısmı (public) ile ilgilenir. Bu nedenle bu öneriler Türkiye için geçersizdir çünkü eğitimin tüm aşaması devlet kontrolü altında ve tekçidir.

2. Eğitimin Devlet Tekelinde Olması

Türk eğitim sistemindeki en yapısal sorunlardan biri, eğitimin devlet tekelinde olmasıdır. Türkiye'de tekeli bir eğitim modeli uygulanır. Tüm müfredatı devlet memurları belirler. Talim Terbiye Kurulu, eğitimin politikasının uygulanmasında tek söz sâhibidir. Kitapların içerikleri burada devlet memurları tarafından belirlenir. Devlet, bakanlık dışındaki eğitim kurumlarının açılmasına izin vermez. Görünürde özel okullar vardır ancak bunlar teknik anlamda özel okul değildir. Çünkü bütün standartları, müfredatı, ders saatleri, alfabe ve eğitim dili devlet tarafından belirlenir. Hatta böyle bir eğitim yapmadıkları bilinen özel dershaneler dahi her yıl, millî eğitimin standartlarına uyacaklarına dâir programlarını millî eğitim müdürlüklerine vermek zorundadırlar.

Bu durum Türkiye'de eğitim kurumlarının çeşitlenmesini ve kendi içinde alternatiflerin oluşmasını engellemektedir. Özel okul sistemi gelişmemektedir. 2010 yılı itibariyle Türkiye'de öğrencilerin sâdece %2.4'ü özel okullarda eğitime devam etmektedir. 2012 Meclis bütçe görüşmelerinde Milli Eğitim Bakanı Ömer Dinçer, Türkiye'de özel öğretim kurumlarının okul sayısının oranını 2014 yılı sonuna kadar yüzde 9'a, öğrenci sayısını ise yüzde 5'e çıkarmayı hedeflediklerini söylemiştir. Bu oran, demokrasinin iyi işlediği ülkelerde yüzde

60 ile 80 arasındadır. Dünya uygulamasında genel eğitim içinde devlet okulları daha ziyâde sosyal (public) okullardır ve dar gelirli ailelere eğitim verir.

Eğitimin devlet tekelinde ve tek düze olmasının altında devletin vatandaşlarına güvenmeme ve devleti onlardan koruma refleksleri yatar. Türkiye’de resmî ideoloji ile yoğrulmuş endoktrinasyona dayalı bir eğitim sistemi vardır. Devlet, bu şekilde sùuistimâlleri engellediğini düşünmüştür. Mevcut durumun kanıksanması nedeniyle devlet dışı eğitim faaliyetlerine endişe ile bakılmakta ve devlete eğitim konusunda gereksiz bir güven duygusu ile yaklaşılmaktadır. Devletin “iyi vatandaş” ideali ile eğitim kurumlarına müdahale etmek istemesi, her yerde karşılaşılan ve belki de anlaşılabilir bir durumdur ancak eğitimin merkezîyetçi ve tamamen devlet kontrolüne geçmiş olması anlaşılabilir bir durum değildir.

Türkiye’de yüksek öğretim de, özel üniversiteler de dâhil olmak üzere devlet tarafından şekillendirilir. YÖK, üniversitelerde okutulacak dersleri belirler, fakülterlere % 30 müdahale hakkı tanır. Örneğin 2012 yılında YÖK, ilâhiyat fakültelerindeki dersler ve anabilim dalları ile ilgili bir düzenleme yapmış ve yeni açılan İlâhiyat fakültelerinde felsefe tarihi anabilim dalını kaldırmıştır. Din felsefesi ve Mantık anabilim dallarını ise İslâm Felsefesi anabilim dalı altında bilim dalı hâline getirmiştir. Eski fakültelerde bu uygulamaları isteğe bırakmıştır fakat tüm kadro talepleri YÖK üzerinden belirlendiği için kısa sürede tüm fakültelerde bu yeni uygulamaya geçileceği muhakkaktır. Bu tür değişim ve düzenlemelerin yapılması, gayet doğaldır ancak temel sorun, bunların ihtiyaçlar ve beklentiler gözetilmeksizin ve paydaşlara danışılmadan tek bir bürokratik irade ile yapılıyor olmasıdır. Bu tür uygulamalar, YÖK’ün kapatılması için yeterli gerekçelerdir.

3. Tekli Müfredat ya da Müfredatçılık

Yöntem ve müfredat çeşitliliğine dayanmayan bir sistemin iyi olduğunu iddia etmek, akla uygun değildir. Çünkü müfredatınızı karşılaştırmalı olarak deneme imkânınız yoktur. İyi müfredatlar, rekabet ortamında ortaya çıkabilir ve sürekli aksaklıkların düzeltildiği iyi bir müfredat, rekabet koşullarında oluşabilir. Oysa Türkiye’de 1924’ten itibaren tek parçalı müfredat uygulanmaktadır.

Daha da ötesinde müfredat, çoğu zaman iyi bir yöntem olmakla birlikte eğitimde zorunlu bir ihtiyaç değildir. Genel olarak müfredatlar, asgarî seviyeyi belirtmek için hazırlanır. Birçok ülkede öğretmenlerin performanslarına dayalı bir eğitim sistemi vardır. Öğretmen, bilgi ve yeteneklerine göre konuları seçer ve dersi anlatmak için uygun her türlü materyali kullanır. Örneğin Finlandiya’da kamu/devlet okullarında müfredat vardır ancak öğretmenler

buna sıkı sıkıya uymak zorunda değildir. Müfredat da sıkı değildir ve ülke genelinde çok sayıda müfredat vardır. Her okul kendi müfredatını uygular ve sürekli olarak bunları geliştirir. Müfredat öğretmenlere asgarî sınırı verir. Türkiye’de ise tek müfredat vardır.

Türkiye’de müfredat, eğitim görenlerin beklentilerini (ve kabiliyetlerini) gözetmez. Ülke içinde birbirinden çok farklı etnik, kültürel veya dinsel eğilimler vardır. Bunun gözetilmesi gerekirken Türkiye’de “müfredatçılık” diyebileceğimiz bir uygulama vardır. Müfettişler, öğretmenleri öncelikle bu müfredatlara bağlı kalıp kalmamaları yönünden teftiş eder. Müfredatçılık, öğretmenleri eğitimin dışında bırakır. Onların kendi öğretme becerilerini uygulamalarına ve geliştirmelerine engel olur.

Özellikle değer/din eğitimi ve mesleki eğitimde müfredat, oldukça esnek olmalıdır. Hatta değer eğitiminde müfredata gerek yoktur. Örneğin Almanya’nın Hamburg bölgesinde gelir seviyesi düşük ailelerin çocuklarının devam ettiği devlet okullarında din derslerinde müfredat yoktur ve öğretmen, hangi dini anlatacaksa konu ile ilgisi olan kişileri çağırarak dersi işler. Bu kişiler, din adamları, ebeveynler ya da farklı meslek gruplarından kişiler olabilmektedir.

Müfredatçılığın sebep olduğu en önemli sorunlardan biri de devletin eğitimle ilgili düzenlemeler yapması durumunda bunun ülkede yaşayan herkesin kaderini etkiliyor olmasıdır. Hem kesintisiz sekiz yıllık eğitime geçerken hem de bugün 4 + 4 + 4 sürecinde eğitim konusu gereğinden fazla tartışılmakta ve çok önemli bir sorun olarak ülke gündemini meşgul etmektedir. Bu, açık bir şekilde eğitimin pedagojik bir sorun değil ideolojik bir sorun olarak tartışılmasından kaynaklanır. Ayrıca eğitimde ilgili bir değişiklik, ülkedeki herkesin kaderini etkilediği için tartışmalar bu denli önemli hâle gelmektedir. Dünyanın başka ülkelerinde eğitim tartışmaları, insanların yüzde 20’sini etkilemektedir. Çünkü eğitimdeki başarısızlık, genel olarak devlet okulları ile ilgilidir. Özel okullar, sürekli olarak hatalarını telâfi edebilir ve yeni durumlara hızlıca adapte olabilir. Eğitimin tamamen devlet kontrolünde olması ve müfredatçılık buna engeldir.

4. Eğitimin Okula Hapsedilmesi

Türk eğitim sistemindeki temel, yapısal sorunlardan birisi de ulus devletin dönüştürücü, ideolojik ve endoktrinasyona dayalı eğitim anlayışından kalma bir özellik olarak okulun “bir aydınlanma mekânı” olarak düşünülmesidir. Bu nedenle Türkiye’de eğitimde okulun rolü gereğinden fazladır. Eğitimde okulun rolünün azalması gerekmektedir. Çünkü mevcut yapısıyla okul öğrenmenin önünde önemli bir engel gibi durmaktadır. Eğitimi okulla özdeşleştirme

ve mekânların neredeyse tamamen aynı şekilde dizayn edilmesi, eğitimdeki sürekliliği ortadan kaldırmakta, insanların öğrenmeyi çok özel bir teknik mesele gibi algılamasına neden olmakta ve öğrenme merakını azaltmaktadır. Yine anne-babanın yaptıkları/meslekleri, sosyal çevre ve iletişim araçları eğitimin bir parçası olarak görülmez. Eğitimde anne ve babaya daha fazla sorumluluk verilerek anne-babanın bireysel gelişimi ve çocuklarını yetiştirmeye yönelik eğitim faaliyetleri devlet tarafından teşvik edilmelidir. Ebeveynlerin meslekleri çocuklar için en iyi eğitim alanlarıdır. Çocukların sosyal hayatın içindeki faaliyetleri, eğitimin önemli bir parçasıdır. Okulun havasını sıkıcı buldukları için spor, müzik gibi faaliyetlere yönelen öğrencilerin “haylazlar takımı” olarak değerlendirilmesinden vazgeçilmelidir. Sokak, misafirlik, lokanta, spor salonu, cami, cemevi, babanın işyeri, müze, sanat galerisi özellikle turistik yerler okulla eşdeğer eğitim mekânlarıdır.

Örgün ve zorunlu eğitim, 15. Yüzyıl'dan beri uygulanmaya başlanmış ve 19. Yüzyıl'dan itibaren tüm dünyada devlet politikası hâline gelmiştir. Başlarda Prusya ve Fransa'daki Protestanların dindar nesiller yetiştirme projelerinin etkisiyle gelişen bu geleneksel model, günümüzde ulus-devletlerin “panopticon”una² dönüşmüştür. “Okul”, bu sistemin vazgeçilmez parçasıdır. Örgün ve zorunlu eğitim, alternatifsiz ve tartışılmaz değildir.³ Nitekim günümüzde eğitimi her yönüyle standartlara sokan anlayışlar karşısında öğrenme biçimleri ve yetenekleri esas alan birey merkezli yeni nesil yaklaşımlar ortaya çıkmaktadır. Bunlar arasında Türkiye’de de son zamanlarda üzerine çokça konuşulan homeschooling (evde eğitim) dikkat çeken bir örnektir. Homeschooling, çocukların okul yerine evde eğitim almasına imkân tanıyan esnek ve değişime açık bir modeldir.⁴ En önemli özelliği, eğitimi “okul” gibi standart bir mekânın dışına taşınmasıdır. İkinci olarak ebeveynleri özellikle de çalışmayan anneleri eğitimin parçası yapmaktadır. Onları hem çocukları için öğrenmeye teşvik etmekte hem de meslek sâhibi yapmaktadır. Veliler, birbirlerinin çocuklarına öğretmen olmaktadır. Üçüncü olarak eğitimi, ailelerin ve toplumun bir sorunu hâline getirir. Bu durum, ailelerin ve toplumun organizasyon kabiliyetini artırır. Dördüncü olarak ticarî kurumların bu okullar için iyi düşünülmüş, çeşitlilik arz eden müfredat veya programlar hazırlamasına ve bu şekilde rekabete dayalı bir eğitim sisteminin yerleşmesine neden olur. Ayrıca homeschooling ailelerin düzenli grup faaliyetlerine imkân tanır ve dayanışmalarını artırır. Sosyal ilişkilerin güçlenmesine neden olur ve ebeveynlerin

² Herkesin gözetlendiği veya herkese gözetlendiği hissini veren hapisane binası.

³ Murray N. Rothbard, *Education: Free and Compulsory*, Ludwig Mises Institute, Alabama 1999, s. 20.

⁴ Ufuk Çoşkun, “Homeschooling ve Önyargılar”, *Taraf*, 12.03.2012.

eğitimin bir parçası olmasını sağlayarak öğrenme süreçlerini devam ettirir. Bu sistemde ebeveyn çocuktan daha az bilmez ya da aradaki fark azalır. Ayrıca müfredat sürekli denetlenir ve bu şekilde hem anlamsız hem de ailelerin değer dünyasına uygun olmayan şeyler çocuğa verilmez ki bu özgürlükçü ve demokratik eğitimin temelidir. Hoşgörü ve çoğulculuğu benimseme yeri, okuldan daha ziyâde mahâlle, sokak ve oyun mekânlarıdır.

Türkiye’de bu sisteme karşı ebeveynlerin ortalama eğitim düzeylerinin düşük olduğu, çocukların bu “câhil ebeveynlere” teslim edilemeyeceği, çocukların evde ailelerinden şiddet gördüğü ve bunun çocuğun sosyalleşmesine engel olacağı gibi eleştiriler yöneltilir. Bunların tümü anlamsız eleştirilerdir. Öncelikle ebeveynlerin her biri bu eğitim sisteminde yetişmiştir ve eğer câhillerse bu, mevcut sistem nedeniyledir. “Cehalet” belirlenmesi, kimin tekelindedir? Ortada bir cehalet durumu yoktur. Her toplum kendi değer yargılarını ve bilgi birikimini bir şekilde inşa eder, yeter ki onları bundan alıkoyacak kuşatıcı organizasyonlar olmasın. Bu söylemi ileri sürenler genellikle standardizasyonu benimsemiş, bunları tartışılmaz zanneden, tek bir yaşam biçimine odaklanmış, çeşitliliği kavrayamayan ve kabûllenemeyen, kendi sözde “çağdaş” ya da “aydınlanmış” yaşam biçimini ve değerlerini insanlara empoze etmeye çalışan zihniyet sâhipleridir. Meslek grupları, yaşam biçimleri ve değer yargıları “cehalet”in ölçüsü yapılamaz; cehaletin ölçüsü, başkalarını önemsemeyen davranış ve düşünce biçimleridir. Çocukların şiddet gördüğü konusuna gelince çocuk, şiddet görüyorsa birlikte yaşadığı ailesinden okulun dışında da şiddet görür. Bu, yaygın değildir, belirli ölçülerde karşılaşılan bir durumdur. Devletin ve toplumun temel ödevlerinden biri, bu çocukları korumaktır ve bunun okulla olan ilgisi doğrudan değildir.

Homeschooling biçim olarak insanlık tarihinin en çok uygulanan ve en eski sistemidir. Modern ulus devletin eğitim modeline kadar insanlık tarihi bununla gelmiştir. Ebeveynler, yaptığı işi zaman zaman çocuğuna öğretir. Arıcılık, çiftçilik, balıkçılık, demircilik, tornacılık, marangozluk, muhasebecilik, ticaret çoğu zaman babadan oğula geçen mesleklerdir. Katı okul sistemi bunları eğitimin parçası olarak görmez ve okula bağlı aşkın ve ideal bir eğitim sistemine dayanır.

Homeschooling, temelde tek düze bir eğitim sisteminin adı değildir. Burada öncelikle eğitim mekâna yayılır. Daha da önemlisi devletin kendi dışında eğitim organizasyonlarına müsaade etmesidir. Aileler, çocuklarının eğitiminden sorumlu olur. Bu tür çoklu eğitim modellerinin başarısı elbette sorgulanabilir ancak başarı durumu, devlet okulları ile mukayese edilemez çünkü onlar açıkça başarısızdır. Ebeveynlerin birçoğu, çocuklarının birçok şeyi televizyondan öğrendiğine şâhittir. Günümüzde çocuklar sayıları, dünyamız

ve uzayla ilgili bilgileri, mevsimlerin, gece ve gündüzün nasıl oluştuğunu evde öğrenir. Buna karşılık okullarda çoğu zaman yanlış ve gereksiz şeyler öğretilir. Hâlâ anaokullarında çocuklara “pâdişahın bizi düşmanlara sattığı, Atatürk’ün bizi hem pâdişahıktan hem de düşmanlardan kurtardığı” şeklinde doğru ve yanlış karışık ama daha da önemlisi çocukların gelecekte tarih bilincinde ve değer dünyasında parçalanmalara ve yaşadığı topluma güvensizlik duymasına neden olacak şeyler öğretilmektedir. Okul, tarih kitaplarındaki düşman telâkkileri başta olmak üzere eğitimi travmatik durumlar üzerine kurarak toplumun psikolojik süreçlerine zarar vermektedir. Buna dâir örnekler çoğaltılabilir ancak sırf okula dayalı eğitimin bâriz zararlarından birini şu örnekte görürüz: Müziğe yatkın olan çocuklar, dört ve beş yaşından itibaren Manga’nın ya da Ferhat Göçer’in çok sesli müziğini gayet güzel söyleyebilmekte iken anaokullarından itibaren çocuklara iki sesli müzikler ve melodiler öğretilerek onların yeteneklerini geliştirmelerine engel olunmaktadır.

5. Sâdece Akademik Eğitim

Eğitimin amacı bilgi vermektir. Eğitimde verilen bu bilginin üç türünden bahsedilir. Birincisi önermesel ya da akademik bilgidir. Bu bilgi, bize olayların, durumların ve olguların ne şekilde var olduklarını, bulduklarını anlatır. Bilginin diğer bir türü de bizim bir şeyi nasıl yapacağımızla ilgilidir. Buna teknik bilgi, yetenek bilgisi veya üretken bilgi gibi isimler verilir. Üçüncüsü ise değer bilgisidir. Biz, çevremizdeki olaylar ve durumlar karşısında nasıl bir tavır alır ve neye göre davranırız? Amaçlarımızı gerçekleştirmemiz için en iyi davranış nedir?

Dünyanın güneş etrafında döndüğü, üçgenin iç açıları toplamının yüz seksen derece olduğu, Kur’an-ı Kerim’in Müslümanların kutsal kitabı olduğu, Ankara’nın Türkiye’nin başkenti olduğu türünden önermeler bize dışımızda olup biten şeylerle ilgili bilgi verir. Oysa nasıl yüzüldüğü, bisikletin nasıl kullanıldığı, çivinin nasıl çakıldığı veya bir heykelin nasıl yapıldığı teknik bilgidir. Siz akademik/önermesel olarak nasıl yüzüldüğünü biliyor ama yüzmeyi bilmiyor olabilirsiniz. Birincisi akademik, ikincisi teknik bilgidir. Belirli bir amacı gerçekleştirmek için neler yapmamız gerektiği ile ilgili bilgi ise değer bilgisidir. Ne yaparsam daha çok mutlu olurum? Hangi davranışı yaparsam daha iyi amacıma ulaşırım? Örneğin “dürüst olmak, saygınlık kazandırır” bir değer bilgisidir.

Eğitim, genel olarak bu üç tür bilgiyi muhataplarına vermeyi amaçlar. Bunların her biri eğitimde vazgeçilmezdir. Alışılmış ifade ile bunlar eğitimin saç ayağıdır. Türk eğitim sistemi, sâdece akademik eğitim üzerine kurulmuştur. Teknik eğitimi ve değer/din eğitimini akademik eğitimin bir parçası ola-

rak vermeyi dener. Mühendislere sayısal hesaplar öğretilir ama asıl yapacakları işin provaları verilmez. Okullarda tüm not sistemleri, akademik eğitime dayanır. Üniversite giriş sınavları ve KPSS gibi mesleklere atanma sınavları tamamen akademik bilgilere dayanır. Türk eğitim sisteminde tek bir zekâ ve başarı ölçüsü vardır o da akademik başarıdır.

Bunun temelinde eğitim ideolojik olması ve mekânın sınıfla, okulla sınırlandırılması yatar. Eğitim alanının işlerin yapıldığı, bilginin kullanıldığı yerler değil de onların çok uzağında bir yer olması, eğitimin sâdece akademik ve önermesel yönde ilerlemesine neden olur. Bu sorunu çözmek için bazı öneriler ileri sürülür ve “biz iş yerine gidemiyorsak iş okula gelir” mantığı ile okullara atölyeler kurulmaktadır. Bunların hiçbir geçerliliği yoktur. Fabrikalar, atölyeler okul olsa bile orada çalışanlar, “öğretmen” kabûl edilmedikçe teknik eğitim verilemez.

Türkiye’de değer eğitimi de akademik olarak verilmeye çalışılır. 1982 anayasasında değer eğitimi yasaklanarak “din kültürü ve ahlâk bilgisi dersi” şeklinde tek bir isim altında devletin kontrolüne verilir. Bu, yarı Sünnî ama iddiaya göre mezhepler üstü bir derstir. Oysa değer eğitimi toplumdaki farklı değer sistemlerini tanımalı ve onlara göre şekillenmelidir. Mezhepler üstü ve dinler üstü değer eğitimi olmaz çünkü bu durumda değer eğitimi değil akademik eğitim mümkün olur. Değer eğitimi, ebeveynlerin talepleri doğrultusunda çocukların bir yaşam biçimini benimsemesini ve ona göre hayatını yaşamasını öğretmeyi amaçlar. Burada devlet, bu eğitimin içeriğine sâdece yaşama, mülkiyet, sağlık gibi temel haklara açık zarar vermesi durumunda müdahalede bulunabilir. Kısaca Türkiye’de eğitimin sâdece akademik olmasının temel nedeni, eğitimin ideolojik bir içeriğe sâhip olması ve devletin bu ideolojiyi vermek için okulları seçmesidir. Bu şekilde çocuğa hayatın gerçeklerine dâir bilgiler verilmesi engellenmiş olur. Bunun sonucunda hayâl dünyasında yaşayan romantiklerle dolu başarısız bir toplum ortaya çıkar.

6. Aşırı Disipline Dayalı Eğitim

Eğitimin devlet tekelinde ve okulla sınırlanmış olması ve tek müfredatın olması, sonuç olarak kışla yapısına göre düzenlenmiş bir eğitim sisteminin ortaya çıkmasına neden olur. “Disiplin”, Türk eğitim sisteminin temelidir. Üniforma sistemi uygulanır, okullara sıra düzeni ile girilir, her fırsatta asker yürüyüşü yapılır. Üniversitelerin mezuniyet törenlerinde bile akademisyenler, asker yürüyüşü ile protokolü selâmlar. Sınıflarda sıra sistemi ve boya göre oturma düzeni hâkimdir. Derse başlama ve bitirme çok nizamîdir ve birkaç yıl öncesine kadar zille başlayıp zille biterdi. Sınıflarda öğrenciler, öğretmenine göre değişmekle birlikte parmak kaldırarak ve ayağa kalkarak ko-

nuşabilirler. Bu uygulamaya göre davranmayan öğretmenlere “sınıfa hâkim olamama” suçlaması yöneltilir. Bu betimlemeler çoğaltılabilir.

Disipline dayalı eğitim, bireylerin güven duygularını kaybetmesine neden olur ve aşırı disiplinli bir hayat algısı oluşturur. Örneğin Finlandiya’da daha çok dar gelirli ailelerin çocuklarının gittiği devlet okullarında ilkokulda dersler günde üç veya dört saattir. Derslerde katı disiplin kuralları yoktur. Öğretmenler müfredattan bağımsız hareket edebiliyor, istedikleri pedagojik yöntemi veya materyali derste kullanabiliyorlar. Kitapta yazılanlardan ziyade beraber deneyimleme yöntemine başvuruluyor. Ders aralarındaki teneffüslerde havalar soğuk olsa bile çocukların dışarıya çıkması teşvik ediliyor. Öğrencilere büyük güven duyuluyor; müzik, sanat ve spora özel önem veriliyor ve öğrenciler öğretmenlerinden korkmuyor.

Abu Dabi, Finlandiya modelini pilot olarak uygulamaktadır. Burada öğrenciler, haremlik-selâmlık olarak ders görüyor ve mescit okulun parçasıdır. Bu şekilde Finlandiya modeli Abu Dabi koşullarına uyarlanmıştır. Buna rağmen sonuç, başarılı olmuştur. Elbette en iyi sistemin bu olduğunu söylemek anlamsızdır. Bu sâdece bir alternatiftir. Ancak bizdeki tekçi yapı asla sorgulanmamaktadır. Oysa pedagojik gerekçelerle iyi modellerin peşine düşülmesi, daha başarılı eğitim ve öğretim yöntemleri ve ahlâkı oluşturacaktır.

7. Ebeveynlere Bakış: Çocuk Kimin?

Türk eğitim sisteminde ebeveynlere bakışla ilgili çok ciddî bir sorun vardır. Ebeveynlerin eğitimleri okullaşma ile ölçülür. Onların mesleki başarıları, iyi bir hayat sürmeleri, iyi bir çoban, marangoz ya da iş adamı olmaları eğitim seviyelerinin bir parçası olarak görülmez. Devletin ailelerden beklentisi, çocuklarını biyolojik olarak yetiştirmeleri, yaşı geldiğinde onları devlet okullarına teslim etmeleridir. Ailelerden çocuklarının manevî hayatına müdahale etmemesi beklenir. Nitekim anayasanın 24. maddesi, ebeveynlerin çocuklarına “eğitim” vermesini teorik olarak yasaklar. Çocuğun manevî babası devlettir ve onun tüm eğitiminden devlet sorumludur. Devlet, çocuklar için en iyi olanı belirler.

Bu anlayış elbette Türk eğitim sistemine ait değildir. Bu düşünceyi siyasal alanı ideolojikleştiren ve devlete manevî misyonlar yükleyen, geçen yüzyılın ulus-devlet modellerinde ziyâdesiyle görürüz. Yeni nesil eğitim modelleri, eğitimi normalleştirerek ideolojiden arındırmaktadır. Bunun sonucu olarak aileler eğitimin parçası hâline gelmektedir. Örneğin Japonya’daki “Fathering Japan” adlı kurum, eğitim sisteminin çocukları ailelerinden uzaklaştırdığını görmüş ve babaları çocukları ile buluşturan ve daha fazla birlikte zaman geçirmelerini sağlayan programlar geliştirmiştir.

Yine İspanya eğitim sistemi, öğrencileri suça bulaşmış okullarda eskiden beri uyguladığı disiplin yönteminden vazgeçerek aileleri okulun bir parçası hâline getirmeyi denemiştir. Örneğin Seviya'da (Sevilla) bulunan Andalucia okulu, bir devlet okuludur. Öğrencilerin % 90'ı Romanlardan oluşur. 2009 yılına kadar okula devam oranı % 50'dir. Bu okuldaki öğretmenler iki yıla kadar sürekli şiddete mâruz kalıyordu. İki yıldan beri bu okulda “öğrenen toplum modeli” (learning community) adıyla bu sistem uygulanmaya koyuluyor. Şu anda devam oranı % 90'lara yaklaşmış ve okulda şiddet bitmiştir. Bu sistem, ailelerin özellikle annelerin eğitimin bir parçası hâline getirilmesine dayanır. Anneler ve babalar, okula gelmekte ve çocukları ile birlikte belli oranlarda öğrenme aktivitelerine katılmaktadır. Bu süre içinde akademik eğitim başarısı da oldukça yükselmiştir. Aileler, daha önceleri okulu sorunlarının kaynağı olarak görürken şimdi okulun çocukları için bir çözüm olduğunu düşünmeye başlamışlardır. Tanzanya'da süren bir Charity School (Vakıf okulu) uygulamasında bu yöntemler uygulanmakta ve iyi sonuçlar alınmaktadır. Türkiye'nin sorunu, sürekli olarak devletin bu tür sorunları tek başına çözmeye ve eğitimi tek başına sürdürmeye çalışmasıdır. Aileler okula genellikle, çocuklarına nasıl davranmaları gerektiği ile ilgili dikte edilmek üzere çağrılır.

Türk eğitim sistemi aile merkezli bu tür uygulamalara açık değildir. Son zamanlarda bu konuda algı değişimi yaşandığı bir gerçektir ama bu durum, sâdece bazı siyasetçilerde vardır. Kamuoyu, özellikle de eğitim sendikaları devletçi veya devlet merkezli, aileyi dışlayan eğitim modellerine daha sıcak bakmakta ya da mevcut uygulamaları bir sorun olarak görmemektedir. Eğitim sendikalarının mevcudu aşan bir eğitim vizyonu yoktur ya da siyasetin gerisinde tutucu algılara sâhiptirler.

8. Tek Dilli ve Tek Dinli Eğitim

Sıralanan sorunların birbirleriyle ilişkili olduğu görülür. En önemli sorunlardan biri de eğitime tek dilli ve tek dinli hedeflerin koyulmasıdır. 1982 anayasasının 42. maddesinde 1924'ten beri devam eden uygulama aynen sürdürülmüş ve “Türkçeden başka hiçbir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilemez.” ifadesi ile anadili Türkçe olanlar dışındaki vatandaşların çocuklarına kendi dillerinde eğitim vermeleri yasaklanmıştır. Eğitimin amacı, bir dili ve alfabeyi öğretmek olabilir ancak bir dili ya da alfabeyi yasaklamak olamaz. Her ne kadar bu maddede “ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilemez” dense de aslında Kürtçe, Gürcüce, Lazca, Rumca, Çerkezce gibi dillerde eğitim almak, anadili Türkçe olanlar için de yasaktır.

Bu dillerde eğitimin olmaması, hem Türkçe bilmeyen çocukların eğitime dezavantajlı başlamalarına hem de toplumun resmî dil dışında ikinci bir dil öğrenmesine engel olmaktadır. Dil okuldan ziyâde hayatın içinde öğrenilir. Çok-dilli toplumlarda bireyler, birden fazla dil öğrenebilirken Türkiye’de Kürtlerle ya da Gürcülerle birlikte yaşayan Türkler de komşularının dilini öğrenememektedir. Çünkü çok az insan ikinci bir dili doğal olarak duyar ve öğrenir. Hatta çoğu zaman çok-dillilik yadırganır. Bu, eğitim açısından büyük bir kayıptır. Dünyanın birçok yerinde insanlar çocukken, sokakta, okulda, sosyal hayatın içinde birçok dili duyarak öğrenmektedir. Bizde dil, bireyleri birbirine yabancılaştıran bir işleve sâhip olmuştur. Kürtçe konuşana temkinli yaklaşma buna örnektir. Gürcüce konuşan çocuk, arkadaşlarından bunu saklamaktadır. Bu şekilde çocukluktan itibaren bireyler, kendilerini hep gizli bir gündeme sâhip olmak zorunda hissetmişlerdir. Bu durum, dostluğu ve güveni sürekli zedelemiştir.

Eğitimde çok-dillilik, birçok ülke için temel hedeftir. Lüksemburg, Fransa ve İrlanda (Gallerce), çok-dilli hedeflere sâhiptir. Çocukların ana dilleleriyle eğitim almalarına engel konulmaz, zorlama da yapılmaz. Örneğin Lüksemburg’da okullarda birden çok dille eğitim verilmektedir. Beş yüz bin nüfusu olan ülkede Fransızca, Almanca ve Flemence dillerinde eğitim yapılır. Lüksemburg, dünyanın en zengin ülkesidir ve bunda dil avantajının önemli olduğunu unutmamak gerekir. Lüksemburg’da eğitim Almanca ile başlar, ikinci sınıfta Fransızca zorunlu olur. Fransa’da ise çocuklar hem kendi dilinde eğitim alabilmekte hem de Fransızca eğitim veren okullara gidebilmektedir.

Türkiye’de sürekli olarak bu tür uygulamaların karışıklığa yol açacağı eleştirisi yapılmaktadır. Oysa bunlar birçok ülkede başarılıdır. Bunlar, yegâne modeller değildir. Çok-dilli hedeflerin benimsenmesi ile Türkiye de kendi uygulamalarını oluşturabilecektir.

Tek dinli hedeflere gelince Türkiye’de genel olarak değer eğitimi adını verebileceğimiz din eğitimi, seküler içerikli din kültürü dersleriyle karıştırılır. Din kültürü dersleri, mezhepler ve dinler üstü derslerdir ve bir dini benimsetmeye veya onun kurallarına göre yaşamaya yönlendirici değildir. Bu dersler, din eğitimi kavramına girmez. Bir öğrencinin ebeveynlerinin istediği bir dini, okulda öğrenmesi ve dersin amacının, öğrencinin o dinin gereklerini yerine getirecek bilgi ve motivasyona göre eğitime tâbi tutulmasını hedefler. Buna teknik anlamda din eğitimi denir. Teknik anlamda din eğitimi, çocuğun ebeveynlerinin belirlediği ortam ve şekillerde dinin öğretilmesidir. Bu tartışma, devlet okulları ile ilgilidir. Bazı devletler (ABD gibi) devlet okullarında hiçbir dinin eğitimini vermezler ancak aileleri, çocuğuna istediği eğitimi verme konusunda tamamen özgür tutar hatta destekler. Özel okullarda ise genellikle

Kilise ve diğer dinlerin okullarında çocuklara serbestçe ve ağırlıklı olarak din eğitimi verilir. İngiltere’de ise din dersleri zorunlu seçmelidir ancak tek bir dinin müfredatı okutulmaz. Her dinin müntesibi kendi dininin eğitimini alır. “Vicdan hükmü” gereğince isteyen bu derslerden muaf olur.

Türkiye’nin bu konudaki vizyonu şu anda oldukça zayıftır. Adı anayasa ile belirlenmiş zorunlu bir ders vardır: Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi. Bu dersin içeriği, karmaşıktır. İddia edilen şey dersin mezhepler üstü olduğudur. Yakından bakıldığında ise kısmen Sünnî, Maturidî-Hanefî içeriğe göre düzenlenmiş bir müfredat vardır. 2007’de müfredata Alevîlik ilâve edilmiş olmasına rağmen bu kısım, tamamen başlıktan ibaretti. Çünkü Alevîlik, sâdece Bektaşîliğe indirgenmişti. 2010 yılında Alevîlik bölümü geliştirilmiş olmasına rağmen hâlâ bu tür bir eğitim teknik anlamda din eğitimi sayılamaz. Çünkü temel sorun, müfredatın içerinin zenginleştirilmesi, farklı inançların müfredata girmesi veya farklı din ve mezheplerin eğitiminin verilmesi değildir. Devletin, kamu organizasyonu dışında ailelerin çocuklarına din eğitimi vermesini serbest bırakması hatta özendirilmesi gerekir. Bu devlet sorumluluğudur. Çok dinlilik ve çok mezheplilik eğitimin hedefi yapılmalıdır.

9. Zorunlu Eğitim Dayatması

Zorunlu eğitim, Antik Yunan’a kadar uzanan ama 19. Yüzyıl’dan itibaren bir ulus-devlet geleneği olarak tüm dünyada uygulanan bir sistemdir. Eğitimin zorunlu olduğunu söylemenin eğitime bir katkısı yoktur. Murray Rothbard şöyle söylüyor: “Zorunlu eğitimin gelişmesinin tarihi, devletin kendi yerine ailelerin çocukların kontrolünü ele geçirmesinin, bireysel gelişimi bastıran eşitlik ve aynılığın empoze edilmesi ve çocuklar arasında muhakeme gücü ve serbest düşünce gelişimini saklama tekniklerinin gelişiminin tarihidir.” O devam eder: “Zorunlu eğitim, çocuk üzerinde devletin mutlak kontrolüdür. Bu Antik Sparta modeli, ulus devletler tarafından da paylaşılmıştır. Ancak bu devletleri geliştiren bir uygulama olmamıştır. Çünkü devletler, özgür düşüncenin ve fikir çeşitliliğinin olması ile güçlenebilir ve bu güçlerini muhafaza edebilir. Zorunlu eğitim antik dönemde Atina’da uygulanmıştır. Ardından da Yeni Çağ’da Martin Luther tarafından ulus devletin temelini atacak şekilde savunulmuştur. Şeytana karşı güçlü olmanın bir yoludur zorunlu devlet eğitimi (ki şeytanın yeryüzündeki işbirlikçilerini Luther, Türkler olarak görür) Onlarla savaşmayın, Tanrı’ya dua edin. Dua onları def edecektir. İlk zorunlu okul 1559’da Almanya’da (Saxony) kuruldu. Devam zorunlu idi. Kısa sürede diğer Alman eyaletleri bu örneği sürdürdü.

Calvin de zorunlu eğitimi savunur. O, 1536’da Cenevre’ye gider. Cenevre’de devletin zorunlu olduğu devlet okulları açar. Calvin’in devlet okulu sistemini

kurmasının motivasyonu, Kalvinizmin mesajını ve kendi oluşturduğu teokratik despotizme itaati öğretmekti. Calvin kendi içinde politik diktatör ve dindar öğretmen kimliklerini birleştirmişti. Calvin'e göre kendi doktrini ve onun yüceliği hâricinde hiçbir bağımsızlık ya da hak önemli değildi. Calvin'in doktrinine göre Kalvinizmin desteği devletin amacı ve nesnesidir ve bu, doktrinin saflığını ve katı öz disiplini insanların davranışlarında devam ettirmeyi içerir. Rothbard, buradan başlayarak Avrupa'daki zorunlu eğitimin daha ziyâde totaliter, baskıcı, faşizan yönetimlerin bir icadı olduğunu söyler.⁵

Eğitimi zorunlu yapmak, eğitime bir katkı sağlamaz. Zorunlu eğitim, zorunlu basın ya da zorunlu araba sürme gibidir. Zorunlu eğitim yerine eğitimde asgarî standartların uygulanması daha mâkûldür.

10. Parasız Eğitimin Sakıncaları

Milton Friedman, “bedava öğle yemeği yoktur, sizin bu öğleyin yemiş olduğunuz yemeğin parasını ya siz ya da sizin yerinize bir arkadaşınız vermiştir” der. Her yemeğin mutlaka bir mâliyeti vardır ve mâliyeti birileri karşılamak zorundadır. Devlet, üreten bir sektör değildir aksine vergilerle ayakta kalır. Devletin harcamaları ne kadar artarsa vergiler de o oranda artar. Devletin eğitimi finanse etmesinin bir bedeli vardır ve bu bedel, vergilerle karşılanır. Bu nedenle hiçbir eğitim parasız değildir, bunu iddia etmek mantığa aykırıdır.

Türkiye’de bu argümana karşı genellikle “fakirlik” ileri sürülür ve bazı insanların çocuklarına eğitim vermek için yeterince parası olmadığı söylenir. Buna iki şekilde cevap verilebilir: Türkiye’de çok zenginler için bile eğitim, devlet finansmanı ve vergilerle yapılır. Bunun nedeni, devletin eğitimi kontrol etmek istemesi ve kendi vatandaş prototipini yetiştirmektir. Devletin amacının “yoksulların haklarını korumak” olmadığı açıktır. Eğer böyle bir amacı varsa sâdece dar gelirli ailelerin çocukları için eğitimi vergilerle finanse edebilir.

İkincisi ve daha önemlisi, yoksul ailelerin çocuklarının eğitimi sâdece devlet vermek zorunda değildir. Bizde tarihsel olarak vakıf okulları ve dünyanın birçok yerinde ise bugün charity school denen okullar, bu şekilde eğitim verebilir. Oysa Türkiye bu sistemi yasaklamış ve büyük eğitim imkânlarına sâhip bu kurumların birçoğunu Cumhuriyet tarihi boyunca kendi malıymış gibi kullanmış hatta satmıştır.

“Parasız” eğitim, dünyanın en pahalı eğitimidir. Devlet, eğitim nedeniyle yüksek vergi topluyor ve hem özel teşebbüslerin hem de yardım kuruluşları-

⁵ Rothbard, *age*, ss. 19, 20.

nın karşısına tekelleşmiş bir rakip olarak çıkıyor; bu şekilde onların eğitime yapacakları katkıları yok ediyor ve nihâyetinde aslında dünyanın en zor ve pahalı eğitimini veriyor. Türkiye’de Milli Eğitim’de çalışanların sayısı, bir milyon, öğretici sayısı 25 milyon civarındadır. Bu, hem organizasyon hem de bütçe açısından altından kalkılması zor bir iştir. Devletin bu sorumluluğu, STK’lar, iş adamları ve diğer sivil yapılarla paylaşması gerekir. Eğitim, tek başına devletin altından kalkabileceği bir iş değildir.

11. Türkiye’de Öğretmen Profili ve Performansın Dışlanması

Dünya ortalamasında öğretmenlik, çoklu zekâ kuramlarına dayalı bir meslek iken Türkiye’de eğitim fakülteleri yıllarca burslar vasıtasıyla teşvik edilmiş ve yüksek puanlarla eğitim fakültelerine sâdece akademik zekâ ölçüt alınarak öğrenci alınmıştır. Bu nedenle Türkiye’de öğretmenlerin akademik zekâ ortalaması, diğer zekâ türlerinin çok üzerindedir. Bunun nedeni, eğitimde öğretmenin etkisini azaltmaktır. Öğretmenlerden beklenen kişisel becerilerini göstermesi, iyi bildiği şeyleri öğrencilere aktarması değildir. Öğretmen, Türk eğitim siteminde pasif bir araçtır. İşini iyi yapan ya da yapmayan ayrımı yoktur. Performanslar ölçülmez. İlköğretimde seviye tespit sınavları yapılmakta ve öğretmenlerin başarı durumları tâkip edilebilmektedir fakat başarılı öğretmenlere ödül sistemi yoktur. “Sınıfa hâkimiyet”, disiplin ve müfredatı aynen uygulama, temel öğretmenlik becerisi kabûl edilir. Bu nedenle mesleğe başlayan öğretmenler uzun süre bocalar. Bildiklerini öğrencilere vermek ister ama standartların belli olması, öğrencilerin yeteneklerinin farklı olması, karma yetenek ve zekâ modelinin uygulanması nedeniyle bunda başarısız kalan öğretmen, mesleğini zevkle yapamaz. En verimli olacağı genç yaşlarda sürekli olarak bu standartlara ve sisteme adapte olmaya çalışır. Bu süreç yaklaşık on beş yıl alır. Türk eğitim sisteminde “iyi öğretmen”, sisteme adapte olmuş, yeni yöntemlerden kaçınan ve klâsik süreçleri tâkip eden öğretmendir. Ayrıca personelin fazla olması, devletin öğretmen maaşlarını artırmasına engel olmaktadır. Bu nedenle mesleğin itibarı düşmektedir.

12. Yeni Düzenleme: 4+4+4

4+4+4, kademeli 12 yıllık zorunlu eğitimi öngörür. Ayrıca 1997’de yürürlüğe giren ve çıraklık yaşını yukarı çeken kesintisiz sekiz yıllık eğitim uygulamasını kaldırır. Yeni düzenleme, imam-hatip liselerinin orta kısmını geri getirir. Bu yönleriyle kesintisiz eğitimin getirdiği sorunları telâfi eder. 4+4+4’ün ilk tasarısı, ilk dört yıldan sonra açık öğretimi veya evde eğitimi öngörmesine rağmen komisyon tartışmaları ile bu ikinci dördün sonuna alındı. Eğer tasarı bu şekilde olsaydı özellikle çıraklık ve hafızlık gibi konularda daha avantajlı olunacaktı.

Yeni düzenlemenin getirdiği en köklü uygulama, ikinci dört yılda (ortaokul) seçmeli dersleri öngörmesidir. Burada Kur'an-ı Kerim, Hz. Muhammed'in Hayatı, Arapça gibi değer eğitimi mümkün kılması beklenen dersler önerilmektedir. Ayrıca komisyon çalışmalarında derslerin geniş bir yelpazede tutulacağı ve spor ve müzik gibi beceri derslerinin yanında Kürtçe, Gürcüce, Alevîlik, Caferîlik gibi derslerle eğer talep olursa tüm din ve mezheplerle ilgili derslerin koyulabileceği dile getirilmiştir.⁶

Avantajlarını uygulamada görebileceğimiz yeni düzenleme, Türk eğitim sistemine yapısal bir değişiklik getirmese de büyük bir zihniyet dönüşünün göstergesidir. Bu dönüşüm, eğitimi ideolojiden arındırma ve beklentilere göre şekillenmenin işaretlerini vermektedir. Seçmeli derslerde din derslerine ağırlık verilmesi, sıklıkla eleştirilmektedir. Bu, olması gereken, doğal bir durumdur. Türk eğitim sistemi, bu konuda dünya uygulamalarına göre oldukça geridedir. Değer eğitimi, eğitimin en önemli parçasıdır. Eğer uygulamada çok-dilli ve dinli hedefler gözetilmezse o zaman bu konudaki eleştirilere hak verilebilir.

C. En Uygun Çözüm: Sözleşmeli Okul

Türk eğitim sistemindeki yapısal sorunların temelinde yasal düzenlemelerde eğitimin devlet tekeline alınması yatar. 1924'den beri sürdürülen bu sistem, esnek ve değişime uygun olmadığı gibi beklentileri ve yetenekleri gözetmez. 88 yıllık uygulama, Milli Eğitim Bakanlığı çatısında büyük bir kurumsal yapının oluşmasına neden olmuştur. Bakanlığın 2012 bütçesi 39 milyar TL'dir. Bakanlıkta çalışan öğretmen sayısı 880 bindir. 60 bin okul ve 25 milyon öğrenci, MEB'in yönetimi altındadır.⁷ Milli Eğitim Bakanlığı, ülkenin tüm eğitim sorumluluğunu üzerine almıştır, oysa bunun altından tek başına kalkması mümkün değildir. Yapısal sorunların çözümü ise bu sorumluluğun paylaşılmasını gerektirir. Ancak bu büyük kurumsallaşma ve yüksek istihdam, bunu zorlaştırmaktadır. Türk eğitim sisteminin derhâl bu sorunlardan kurtulması gerekir.

Bu yapı karşısında birçok çözüm yolu bulunabilir. Ancak mevcut duruma bakıldığında Türkiye için en uygun yol, özel işletmeyle idare edilen devlet okulu sistemidir. Bu sistem, dünyanın birçok ülkesinde uygulanır ve buna sözleşmeli okul (charter school) adı verilir. Sözleşmeli okul, işletmeciliğini

⁶ Vatan 07.03.2012, <http://haber.gazetevatan.com/secmeli-kurtce-dersi-sinyali-mi/435494/1/Haber>

⁷ MEB'in bu konulardaki istatistik verileri için bkz. *Milli Eğitim İstatistikleri: Örgün Eğitim 2011-2012*, http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/meb_istatistikleri_organ_egitim_2011_2012.pdf

şirketlerin, ticarî kuruluşların, dernek ve vakıfların yaptığı sosyal okullardır. Türkiye’de sıralanan yapısal sorunların çözümü ve var olan mevcut yapı nedeniyle en iyi model, sözleşmeli okullardır. Devlet, kamu okullarının işletmesini özel dershanelere ve okullara, iş adamlarına, dinî ve seküler STK’lara, millî eğitim içinde görev yapan eğitimcilere devredebilir. Milli Eğitim, bu okulların denetimini yapar. Ayrıca bakanlık, performansları değerlendirecek bazı teknikler geliştirmeye çalışabilir.

Mevcut okulların 39 milyar TL mâliyeti vardır. TÜSİAD’ın hazırladığı “2050’ye Doğru Nüfus Bilim ve Yönetim: Eğitim Sistemine Bakış” adlı raporda 2009 verilerine göre ilköğretimde bir öğrencinin mâliyeti, 1130 dolar; ortaöğretimde, 1834 dolar ve yükseköğretimde 4648 dolardır. Özel dershanelerin yıllık bütçesinin 17 milyar TL civarında olduğu düşünülürse devlet, sözleşmeli okullara öğrenci başına % 70 oranlarında destek verebilir. Nitekim aileler, akademik eğitime odaklanmış Türk eğitim sisteminin devlet okullarındaki akademik eğitimde başarı sağlayamaması nedeniyle çocuklarını özel dershanelere göndermektedirler. Bu şekilde dershaneler, sözleşmeli okullar olarak genel eğitimin bir parçası hâline getirilebilir. En önemlisi de eğitimin sorumluluğu tüm toplum tarafından paylaşılır.

Sözleşmeli okul sisteminde devlet öğrenci başına belirli bir ücret öder. Okullar kendi müfredatlarını belirler. Devlet bu okulları başarıyı esas alan bazı performans ölçütlerine göre denetler ve başarısız olanların sözleşmelerini fesheder. Belirli bir gelir seviyesinin altında kalan ailelerden ücret alınmayabilir ya da bunların finansmanları gönüllü ve sivil organizasyonlarla işbirliği içinde çözümlenebilir.

Sözleşmeli okul sisteminin yanı sıra teknik anlamdaki özel okulların açılmasına müsaade edilir. Bunların tüm aşamaları okul yönetimi tarafından belirlenir. Devlet sâdece denetleme ve izleme yetkisine sâhip olmalıdır. Ailelerin özel eğitim organizasyonlarına girmesine müsaade edilir. Bu konuda sâdece belirli mâkûl standartlar ortaya koyulabilir.

Üniversiteler üzerindeki devlet tekeli kaldırılmalı ve hem devlet üniversitelerinin hem de vakıf/sivil üniversitelerin kendi eğitim plân ve programlarını yapmalarına müsaade edilmelidir. Ancak Bologna sürecindeki gibi mukayese edilebilirliği mümkün kılan standartlar uygulanabilir. Her üniversiteye bunlar zorunlu olarak dayatılmaz. Bu süreçte YÖK’ün tamamen tasfiye edilmesi ya da bakanlık bünyesinde bir yüksek öğretim eşgüdüm kurumu hâline getirilmesi gerekir.